

Använd skärmen

16 idéer för att stödja elevernas läsning
av digitala texter i klassrummet

Använd skärmen! 16 idéer för att stödja elevernas läsning av digitala texter i klassrummet

Nationalt Videncenter for Læsning, 2025

NATIONALT
VIDENCENTER
for LÆSNING

Idékatalogen har tagits fram av deltagarna i nätverket Digital Læsning (2023–2025). I nätverket ingår lärare och forskare från skolor, högskolor och universitet i Danmark, Norge och Sverige. Nätverket och publikationen finansieras av Nordplus Horizontal NPHZ-2023/10127. Idékatalogen publiceras på danska, svenska och norska.

Redaktion Charlotte Reusch, Jesper Bremholm och Anna Karlskov Skyggebjerg (ansvariga)

Grafisk formgivning Herman Ditte av Silja Lin och Thomas Vium

Kommunikationsrådgivning Henriette Romme Lund

Layout Brian Langhoff

Svensk version Maria Rasmusson och Charlotte Engblom

Korrektur Karin Öberg

Medverkande Andreas Flint, Sølystskolen, Danmark, Anne Sofie Vedel Lerche, Sølystskolen, Danmark, Cecilie Weyergang, Universitetet i Oslo, Norge, Charlotte Engblom, Uppsala universitet, Sverige, Charlotte Reusch, Nationalt Videncenter for Læsning, Danmark, Dorthe Carlsen, UC SYD, Danmark, Ellen Stein, Stokke ungdomsskole, Norge, Gunilla Bergquist, Björklinge Skuttunge skola, Sverige, Jens Jørgen Hansen, Syddansk Universitet, Danmark, Jesper Bremholm, Nationalt Videncenter for Læsning, Danmark, Katarina Ivarsson, Björklinge Skuttunge skola, Sverige, Lene Marie Lilleaas, Stokke ungdomsskole, Norge, Maria Rasmusson, Uppsala universitet, Sverige, och Tove Stjern Frønes, Universitetet i Oslo, Norge

Idékatalogen kan laddas ner från Nationalt Videncenter for Læsning's webbplats.

Återgivning med källhänvisning är tillåten.

Nationalt Videncenter for Læsning
Humletorvet 3
1799 Köpenhamn V

<https://videnomlaesning.dk/>

info@videnomlaesning.dk

INNEHÅLL

Introduktion4

Ta kontroll över din dator!

1. Anpassa skrivbordet och aktivitetsfältet7
2. Skapa ordning på datorn – organisera mappar och anteckningar9
3. Städa upp i datorn!.....12

Navigation och sökning

4. Lär känna webbläsaren och gör den läsvänlig.....15
5. Anpassa texten så att den blir lättläst på skärmen 18
6. Skapa överblick över texten med zoomning och skrollning 20
7. Hitta texter för självständigt undersökande arbete22

Förståelseinriktad läsning

8. Läs flera texter om samma sak (multipla texter)25
9. Behålla läsoplevelsen vid läsning av romaner på skärm27
10. Djupläsning – läsning för att komma till botten med texten 30
11. Bildpromenad – samtal om en digital bild32
12. Gemensam läsning och modellering av textgenre på storskärm 34
13. Samarbete med olika roller..... 36
14. Gemensamt fokus på ämnesord med språkbarometern 39
15. Läs animationer – stanna upp och förstå!..... 41
16. Tankekarta för djupläsning av digital faktatext i ett ämne..... 44

Litteraturlista 46

INTRODUKTION

Detta idéhäfte är till dig som undervisar i grundskolan i Norden. De nordiska klassrummen är – precis som samhällena i stort – bland de mest digitaliserade i världen. Men det innebär inte att nordiska elever automatiskt blir bra på att läsa texter på skärm. Det här häftet innehåller en rad idéer om hur du i undervisningen kan arbeta med att stärka den digitala läsningen. Vi hoppas att idéerna kan vara till hjälp och inspiration när skärmen är på och du vill visa dina elever hur de konkret kan ta kontroll över sina datorer och förhålla sig nyfikna, undersökande och kritiska till texter i olika ämnen. De 16 idéerna i häftet har tagits fram av danska, svenska och norska lärare och forskare inom ramen för ett tvåårigt nätverkssamarbete om digital läsning (2023–2025). Nätverket har fått stöd från Nordplus Horizontal-programmet som har gjort det möjligt att mötas och diskutera vad som utmanar elever när de ska läsa digitala texter i olika ämnen – och vad vi kan göra för att hjälpa dem på vägen. Att idéerna är samproducerade av lärare och forskare innebär att de bygger både på praktisk kunskap om vad som utmanar elever – och deras lärare – i vardagsundervisningen och på forskningsbaserad kunskap om såväl läsförståelse vid skärmläsning som elevers läspraktiker med digitala texter. Nätverket har till exempel diskuterat

lärarerfarenheter som visar att vi ofta talar om elever som ”digitalt infödda”, men att det ändå ibland visar sig att de saknar kunskap om grundläggande arbetsrutiner vid datorn, och vad det är i digitala texter som kräver särskild uppmärksamhet från läsarens sida. Det har blivit tydligt att eleverna har behov av att läraren gör en aktiv insats och undervisar explicit om bland annat navigation och kritisk läsning.

Bakgrund

I grunden är läsning alltid läsning. Med detta något märkliga påstående menar vi att det är samma kompetenser som krävs och används av läsaren, oavsett om man läser en text på papper eller på skärm. Detta gäller även för elever i skolan som ska tillägna sig och

utveckla sin läsförmåga. Men skärm och bok skapar olika förutsättningar för läsning. Digital läsning ställer högre krav på läsaren/eleven än analog läsning. Det beror bland annat på att digitala texter är svårare att navigera i och att de i högre grad inbjuder till skumläsning och överblicksläsning snarare än till fördjupad läsning. Studier som sammanställt tidigare forskning om digital läsning visar att elevers läsförståelse utmanas mer vid skärmläsning än vid läsning av tryckta texter (Delgado, 2018). Dessutom visar den senaste och nyligen publicerade ICILS-rapporten, som undersöker elevers digitala kompetenser i ett flertal länder, att många nordiska elever har otillräckliga färdigheter när det gäller att läsa kritiskt online (Bundsgaard m.fl., 2024).

Digitala texter skapar möjligheter till delaktighet

Digitala texter skapar möjligheter till delaktighet. Digitala texter är ofta betydligt mer multimodala än analoga texter, bland annat eftersom de kan innehålla ljud- och videoelement samt animerade sekvenser. Dessa extra möjligheter kan bidra till att förklara svårbegripligt ämnesinnehåll och ge fler elever möjlighet att delta aktivt. Samtidigt möjliggör digitala texter integration av läs- och skrivteknologier, vilket innebär att elever med dyslexi får bättre förutsättningar att delta i undervisningen på lika villkor. Tillsammans talar detta för att använda skärmen i undervisningen – inte hela tiden, men när det är pedagogiskt motiverat. Samtidigt krävs en aktiv läsundervisning som motverkar läspraktiker präglade av avbrott och ytlig läsning. I idéhäftet föreslår vi en läsundervisning som fokuserar på elevernas aktiva, dialogiska arbete med ämnesbegrepp och textförståelse. Idéerna riktar sig särskilt mot två faser i läsningen: dels förberedelsefasen före läsning, dels det gemensamma, dialogiska arbetet under läsningen. Det gör vi eftersom vi vet att just dessa faser är avgörande för elevernas möjligheter att förstå ämnestexter när de ska läsa på egen hand. Du kanske undrar varför vi i begränsad omfattning har inkluderat idéer för arbete med elevers lyssnande, trots att digitala texter ofta innehåller just den möjligheten. Det beror på att forskningen visar att läsning och lyssning är olika färdigheter, och att elevers lyssnande inte kan ersätta arbetet med att utveckla deras läsförmåga. Med det sagt kan lyssnande vara avgörande för vissa elever – till exempel elever med dyslexi – som ett stöd i läsningen. Därför är det viktigt att du som lärare också stöttar elevernas förståelse med aktiviteter för hörförståelse före, under och efter lyssningen.

Teman

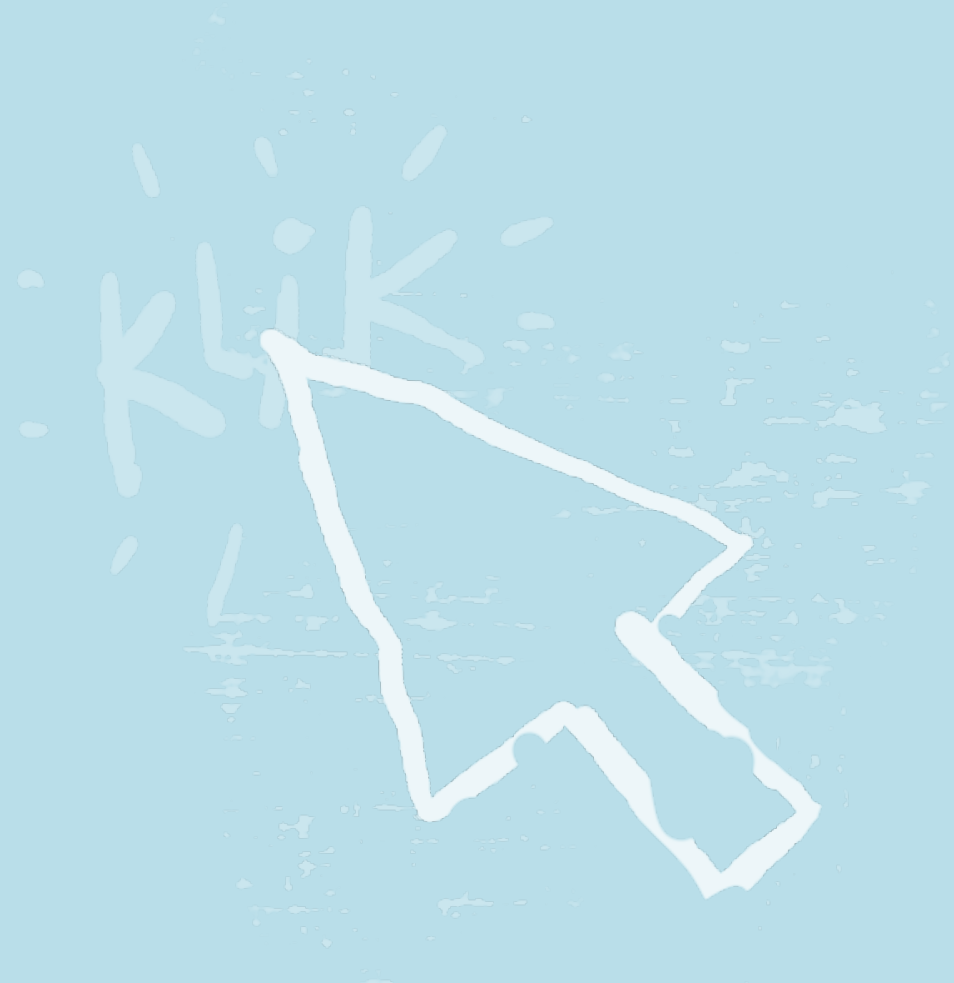
Många av idéerna i katalogen är relevanta för arbete i flera ämnen och på flera årskurser. De 16 idéerna är organiserade i tre teman:

- Ta kontroll över din dator!
- Navigation och sökning
- Förståelseinriktad läsning

Vi hoppas att du får nytta av idéerna i katalogen och att de kan ge dig inspiration och stöd i hur du kan hjälpa dina elever att utvecklas till kompetenta läsare som kan orientera sig i dagens digitala textvärld. Om du vill veta mer om digital läsning än vad som ryms här, kan du titta på den lista med förslag på vidare läsning som vi lagt sist i idéhäftet.

TEMA 1

TA KONTROLL ÖVER DIN DATOR!

1

ANPASSA SKRIVBORDET OCH AKTIVITETSFÄLTET

Lågstadiet, mellanstadiet, högstadiet

Det är svårt att läsa och arbeta på datorn om man inte hittar till ämnesportalen eller texterna. Lär eleverna att fästa appar i Start-menyn och att placera de verktyg de använder ofta lättillgängligt i aktivitetsfältet. Aktivitetsfältet syns längst ner på skärmen, även när man arbetar i andra program.

Visa dem också hur de kan dela upp skärmen så att de kan läsa och skriva samtidigt utan att behöva växla mellan olika appar.

I undervisningen

Du demonstrerar på stor skärm, och eleverna provar själva på sina datorer.

1

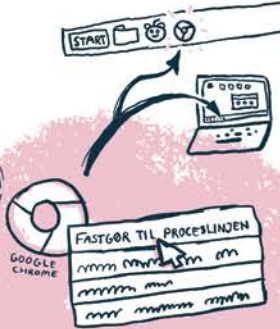
Lär eleverna att fästa appar i **Start-menyn**: Visa skillnaden mellan vänsterklick och högerklick.

2

Visa att man kan högerklicka på en app och välja "Fäst i Start" i rullgardinsmenyn.

3

Lär eleverna att fästa program i **aktivitetsfältet**: Visa att man genom att högerklicka på en appikon kan fästa den i aktivitetsfältet, så att de enkelt hittar tillbaka till programmet senare.

4

Lär eleverna att dela upp skärmen i två delar.

De kan have teksten, de skal læse, på den ene halvdel af skærmen...

... Og dokumentet, de skal skrive i, på den anden halvdel.

5

Visa att man kan peka med markören på en ikon längst upp till höger i fönstret (bredvid krysset som stänger programmet).

Här kan man välja mellan olika skärmlayouter, t.ex. två eller tre fönster.

Välj den layout som passar bäst i situationen.

6

Prata med eleverna om för- och nackdelar med olika alternativ.

Låt eleverna öva i samband med en mindre läs- och skrivuppgift.

Herman Ditte.

SKAPA ORDNING PÅ DATORN - ORGANISERA MAPPAR OCH ANTECKNINGAR

Lågstadiet, mellanstadiet, högstadiet

Många elever har svårt att behålla överblicken när de arbetar med dator eller surfplatta.

Tidigare hade eleverna både en lärobok, arbetsböcker och kladdhäften i varje ämne. Nu behöver vi hjälpa dem att skapa samma goda struktur på sina digitala enheter. Den här aktiviteten lär eleverna att få överblick med hjälp av digitala anteckningshäften i ett ordbehandlingsprogram, så att de inte startar ett nytt dokument för varje ny uppgift.

Genom att använda centrala funktioner som "Automatisk sparning", "Formatmallar" och "Navigeringsfönster" i ordbehandlingsprogrammet kan eleverna skapa ordning i sina anteckningar.

Det är till stor hjälp när de ska hitta tidigare arbeten eller repetera innehåll i olika ämnen.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Forberedelse

Den här idén kräver att du kontrollerar vilka program dina elever använder innan du börjar, så att du vet var funktionerna finns.

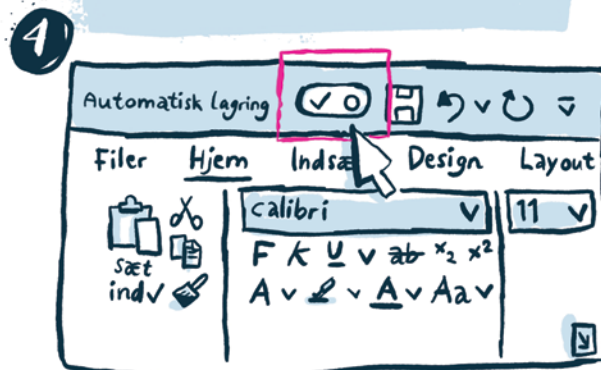
I undervisningen

3 Du behöver klassens storskärm:

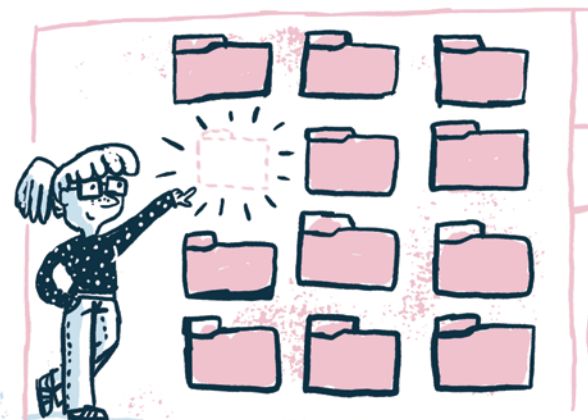
Visa eleverna hur de skapar ämnesmappar på sitt lagringsutrymme när de får sin skoldator.

Visa eleverna hur de aktiverar "Automatisk sparning".

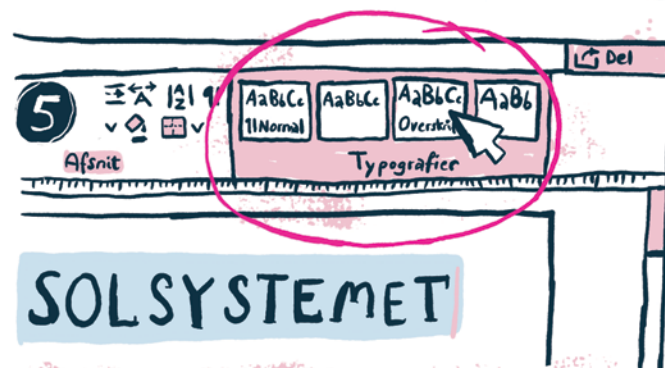

2 När eleverna börjar skolarbetet förbereds datorn för att organisera anteckningar och texter.

Visa eleverna hur de kan skapa ett nytt dokument direkt i mappen.

När de senare ska skapa ett dokument öppnar de först mappen och skapar dokumentet därifrån. Då sparas dokumentet automatiskt på rätt plats.

Visa på storskärm hur man använder formatmallar. Lär eleverna att använda formatmallar som **Titel**, **Rubrik 1** och **Normal** - dessa finns i menyn "Formatmallar" i ordbehandlingsprogrammet.

6

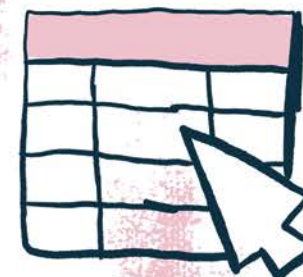
Visa hur man kan söka efter rubriker i dokumentet. Funktionen kan till exempel heta "Navigeringsfönster".

7

Andra särskilt viktiga funktioner i ordbehandlingsprogram:

"Infoga"-funktionen:

Visa eleverna hur de skapar och anpassar tabeller - det kan vara användbart när de ska göra egna översikter, till exempel över grammatiska regler i språkämnerna.

Visa eleverna hur de kan infoga bilder.

Visa hur man skapar en sökbar innehållsförteckning eller navigeringsmeny i dokumentet.

Under skolarbetet arbetar eleverna med flera ämnesområden i alla ämnen.

När du startar ett nytt arbetsområde eller tema ska du be alla elever att skapa ett nytt dokument i sin ämnesmapp på datorn.

Alla ska namnge dokumentet på samma sätt. Det här dokumentet ska de sedan arbeta i under hela arbetsområdet. På så sätt blir det lättare för eleverna att behålla överblicken över sina anteckningar.

I vissa ämnen kan det vara aktuellt att fortsätta i samma dokument under flera skolar, till exempel i ett dokument om "Grammatik" i språkämnerna.

HERMAN DITTE.

STÄDA UPP I DATORN!

Årskurs 4-9

För att eleverna ska kunna läsa och arbeta effektivt på datorn måste de veta var deras dokument finns. Därför behöver de regelbundet få hjälp att rensa och organisera sitt digitala material.

Eleverna ska lära sig digital städning. Det innebär att:

- rensa bland dokument och filer
- namnge dokument och filer tydligt
- namnge avsnitt och mappar
- ta bort onödiga eller tomma dokument och filer
- ta bort dubletter
- stänga dokument och flikar
- uppdatera eller starta om datorn.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Förberedelse

Ska en lista över vad som ska göras, så att du kan skriva en steg-för-steg-instruktion på storskärm eller tavla.

Städning tillsammans med eleverna:

1 Se till att elevernas datorer är anslutna till laddare.

2 Visa alla steg i processen på storskärm med din egen dator.

3 Be eleverna stänga alla öppna dokument.

4 Öppna sedan Utforskaren.

Förklara vad en rotmapp är: det är mappen där allt annat ligger.

4a Gå till Inställningar: Välj Visa > Innehållsruta.

4b Förklara och visa de olika filtyperna som finns i rotmappen: genvägar, mappar, bilder, ljudfiler, videor, Office-dokument (Word, Powerpoint osv.).

4c Leta efter osorterade filer och dokument i rotmappen.

HERMAN DITTE.

4d Finns det tomma eller nästan tomma filer?

Kontrollera genom att se hur många kilobyte filen är på, och använd Innehållsrutan för att granska visuellt. Ta bort tomma dokument.

4e Kontrollera om kvarvarande dokument har tydliga namn. Dåliga dokumentnamn är t.ex. "Dokument", "Uppgift" eller "Presentation".

Byt namn så att det framgår vad dokumentet handlar om.

I OneNote eller liknande program: Kontrollera namn på avsnitt och sidor - hjälper de till att skapa överblick? Om inte, byt namn.

Rensa bland anteckningar och ge dem tydliga namn.

Starta om datorn: Visa eleverna var och hur detta görs.

Läraren bör planera in regelbundna städtillfällen, till exempel före lov. Det innebär att organisera, namnge och/eller ta bort dokument och avsnitt.

NAVIGATION OCH SÖKNING

LÄR KÄNNA WEBBLÄSAREN OCH GÖR DEN LÄSVÄNLIG

Årskurs 4–9

Eleverna får lära sig att läsa i en webbläsare.

De kommer att ha nytta av att känna till alternativen för att rensa skärmen från onödigt ”brus” som annonser, sidofält och liknande.

Som lärare måste du visa eleverna om det finns kortkommandon som kan ta bort onödiga element från skärmen, och om det finns alternativ för förenklad textvisning och hur man söker i texten.

I aktiviteten får eleverna lära sig några knep och genvägar i webbläsaren för att få texten att se ren och distraktionsfri ut. De får också lära sig hur man snabbsöker med nyckelord och hur man aktiverar högläsning i webbläsaren.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Vad man kan göra i en webbläsare beror på vilken webbläsare ni använder.

Sök till exempel i din sökmotor på "Hur slipper jag oönskad reklam på webbsidor?" och hitta en pålitlig källa som förklarar hur man gör.

Observera också att inte alla webbplatser tillåter att man blockerar "störande" innehåll.

Förberedelse

- 1 Hitta en text på nätet som är relevant för undervisningen i ämnet.

LÆSETILSTAND A- A+ <-> :

Regn inden for to uger er afgørende: 'Det er en rimelig langsomt kørende katastrofe'

Manglen på vand fra oven bekymrer landmænd flere steder i landet - og med god grund ifølge ekspert.

Kilde: Danmarks Radio.

- 2 Läs texten i förväg så att du känner till innehållet väl. Markera nyckelord och ord som upprepas i texten.

- 3 Undersök webbläsaren för funktioner som kan göra den mer läsvänlig. Går det till exempel att blockera reklam och ta bort sidopaneler?

- 4 Ta reda på vilka funktioner som kan stödja läsningen.

I undervisningen

- 1 Visa texten i webbläsaren på storskärm, och låt eleverna ha texten öppen på sina egna datorer. Du visar - eleverna provar:

Visa hur man blockerar reklam och tar bort sidopaneler.

Visa hur man använder uppläsningfunktionen:

Regn inden for to uger er afgørende: 'Det er en rimelig langsomt kørende katastrofe'

A) Højtlesning

Placer markøren ved en startpunkt i teksten og højreklik - vælg "Læs op". Opplæsningen starter.

Undersök om det finns inställningar för att justera läshastighet och välja olika uppläsarröster.

- 2 Visa hur man söker i texten med Ctrl + F:

Be eleverna söka efter ett nyckelord i texten med hjälp av kortkommandot.

ctrl + F

BÆREDYGTIG

Skrolla genom texten och titta på resultaten - de markeras med färg. Prova med andra nyckelord.

- 3 Sammanfatta arbetet med texten med hjälp av nyckelorden.

ANPASSA TEXTEN SÅ ATT DEN BLIR LÄTTLÄST PÅ SKÄRMEN

Årskurs 4–9. Alla ämnen – särskilt relevant när man läser längre texter i form av e-böcker

Eleverna behöver lära sig att anpassa texten på skärmen så att den blir bekväm för var och en att läsa. Du behöver hjälpa dem att bedöma vad som fungerar bäst utifrån deras läsförmåga.

Den här aktiviteten stödjer läsning av längre texter på skärmen. Den tar upp problemet med att eleverna lätt kan tappa tråden under läsningen, särskilt i digitala texter.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Förberedelse

Ta i förväg reda på vad som är möjligt att anpassa.

I klassrummet

1

Be eleverna att stänga alla andra flikar än textfliken och stänga av aviseringar.

Om texten finns tillgänglig på datorn, be dem att aktivera "Flygplansläge".

2

Demonstrera på storbildsskärmen hur man kan anpassa texten med hjälp av digitala funktioner.

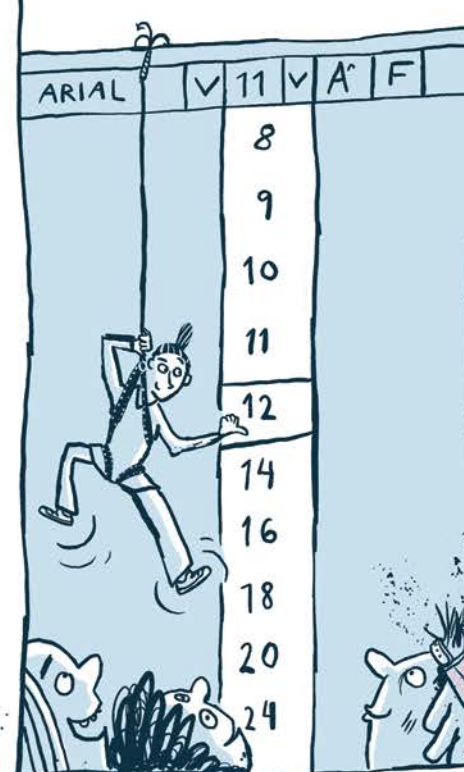
3

Lär eleverna att välja hur texten ska visas, t.ex. som bokuppslag, enstaka sidor eller löpande text som kräver rullning.

4

Demonstrera alternativ för att ändra teckenstorlek.

5

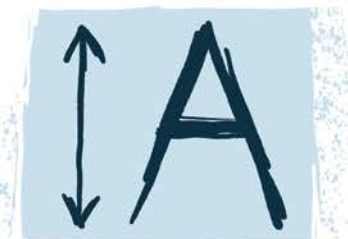
Hjälp deltagarna att välja de inställningar som passar dem individuellt.

Om det går att undvika bör eleverna inte läsa längre texter som kräver att de skrollar.

Svagare läsare bör inte ha för mycket text på skärmen åt gången – använd textstorleksfunktionen för att korrigera.

HERMANN DITTE.

SKAPA ÖVERBLICK ÖVER TEXTEN MED ZOOMNING OCH SKROLLNING

Alla årskurser

Eleverna får lära sig att skapa sig en överblick över texten i kontext innan de ska läsa.

Läromedel innehåller typiskt många element. Det gäller både digitala läromedel och nättexter som används som läromedel. Eleverna ska lära sig att förhålla sig till:

- vilka textelement de ska använda
- vilken textmängd det rör sig om
- var de befinner sig i förhållande till andra textelement.

När de har hittat texten ska de skapa sig en överblick över texten innan de ska läsa, det vill säga skapa en lässtig.

- Hur lång är texten?
- Vilka delar består den av?
- Vad ska läsas, och vad ska inte läsas?

Kan även användas för analoga texter.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

I undervisningen

1 Demonstrera för eleverna hur de hittar läromedlet eller webbplatsen de ska använda.

2 Zooma ut så att textens kontext blir synlig. Funktionen finns i webbläsaren. De enskilda textelementen blir ofta så små att de inte går att läsa - det gör inget!

3 Peka på de element eleverna ska läsa och använda, och säg: "Det är detta vi ska använda."

4 Säg:

Lägg märke till titel, rubriker och övergångar mellan olika element.

Lägg också märke till om de olika typerna av textelement har olika färger.

5 Gå nu in i den text eleverna ska läsa.

6 Skrolla eller bläddra genom texten och tänk högt under tiden.

6a Först med fokus på textens längd.

6b Sedan med fokus på textens delar.

6c Slutligen med fokus på vad som ska läsas och i vilken ordning det ska läsas ("lässtig").

7

Om ni inte ska använda hela texten, utpekar du en naturlig stoppunkt.

HERMAN DITTE.

HITTA TEXTER FÖR SJÄLVSTÄNDIGT UNDERSÖKANDE ARBETE

Alla ämnen, främst i högstadiet

Eleverna ska lära sig att hitta lämpliga texter till sitt självständiga undersökande arbete. Det kräver ett aktivt, reflekterande och kritiskt förhållningssätt till de autentiska texter de själva hittar.

Aktiviteten hjälper eleverna att lära sig att hitta lämpliga texter för användning i projekt och större uppgifter. Det innebär:

- fokus på syftet med projektet
- klargörande av vad texten ska hjälpa dem med
- användning av goda sökstrategier.

Kan även användas för analoga texter.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

I undervisningen

Presentera vad undersökande läsning är för dina elever.

Säg till exempel:

undersökande läsning är läsning där man hela tiden kommer ihåg att fundera över om den text man läser faktiskt är lämplig för det man ska använda den till.

Det kan till exempel innebära att man funderar över om texten är pålitlig.

Eller om den är för svår eller för lätt.

Tala med eleverna om vad syftet med arbetet är: ska de veta, undersöka, diskutera, skapa?

Tala med eleverna om vad de ska använda texterna till: är det en text som ska ge dem bakgrundskunskap, är det en kärntext som ska läsas mycket noggrant.

Eller är det en text som ska ge nya perspektiv?

Demonstrera goda sökstrategier på storskärm: Visa hur man söker med flera sökord och tänk högt medan du bedömer sökresultaten.

Fokusera på källor och svårighetsgrad.

Tala också med eleverna om att de översta sökresultaten inte alltid är de bästa, eftersom till exempel annonser och reklam ofta visas överst.

FÖRSTÅELSE- INRIKTAD LÄSNING

LÄSA FLERA TEXTER OM SAMMA SAK (MULTIPLA TEXTER)

Alla ämnen – mellanstadiet och högstadiet

I och med digitaliseringen och internet stöter man ofta på flera texter om samma ämne och måste kunna förhålla sig till texternas inbördes korrespondens och motsägelser och bedöma deras trovärdighet. Detta kallas också för att läsa multipla texter, och vi vet att det är extremt krävande för många läsare.

I den här aktiviteten övar eleverna på att identifiera olika typer av information (överlappande, unik och motsägelsefull) när de läser flera texter om samma ämne.

Aktiviteten stöttar eleverna i att göra en systematisk jämförelse och bedömning av flera texter om samma ämne.

Kan även användas för analoga texter.

Forberedelse

1 Hitta två texter om samma ämne. Välj texter som är lämpliga för elevernas nivå.

Om eleverna inte har provat aktiviteten tidigare är det bra att använda texter i samma genre.

T.ex. artiklar från olika uppslagsverk på nätet.

2 Om det inte är möjligt att stryka över med olika färger i den digitala texten måste du kopiera texterna på papper för eleverna.

I undervisningen

3 Be eleverna läsa texterna tyst för sig själva.

4 Om eleverna arbetar med papper: dela ut överstrykningspennor i tre olika färger till eleverna

... och be dem markera information som finns i **båda** texterna med en färg, information som bara finns i **en text** med en annan färg

... och information som **står i konflikt** med den tredje färgen.

5 Dela upp eleverna i grupper om fyra och be dem jämföra och diskutera sina markeringar i de två texterna.

Be också eleverna bedöma om en av texterna är bättre och mer trovärdig som informationskälla än den andra.

6 Sammanfatta gemensamt. I sammanställningen kan du ställa frågor som får eleverna att förhålla sig kritiska till texterna, t.ex.:

Vad kan det bero på att viss information bara finns i en av texterna?

Här är innehållet motsägelsefullt. Vilka av texterna har vi anledning att lita mest på och varför?

HERMÁN DITTE.

BEHÅLLA LÄSUPPLEVELSEN VID LÄSNING AV ROMANER PÅ SKÄRM

Svenska – mellan- och högstadiet

Upplevelsebaserad läsning handlar om att leva sig in i litteraturen, och det blir lättare om du kan behålla överblicken. Uppplevelsebaserad läsning är utmanande när man läser på en skärm. Men genom att använda digitala resurser som en gemensam anslagstavla eller gemensamma dokument kan du stödja eleverna i att hålla fokus. Detta arbetssätt hjälper eleverna att behålla sin läsupplevelse över tid när de läser romaner. På så sätt lär de sig att hålla koll på handlingen över tid samt att uttrycka och prata om sina upplevelser av den fiktiva värld de läser om.

Elevernas erfarenhetsorienterade romanläsning stöds av att eleverna använder en gemensam anslagstavla på nätet eller ett gemensamt dokument som arbetar med romanens struktur.

Kan även användas för analoga texter.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Förberedelse

Skapa en gemensam anslagstavla eller ett gemensamt dokument specifikt för ändamålet.

Välj ett format som du och dina elever är vana vid att arbeta i.

Den ska vara förberedd så att eleverna kan skriva in sina viktigaste tankar inför varje kapitel. Du kan infoga bilder.

När du läser romaner är det viktigt att hjälpa eleverna att skapa sig en överblick över personer, platser/miljöer och viktiga händelser i boken

Fundera på om du kan stödja detta genom att ta fram översikter som eleverna sedan kan lägga till information.

I undervisningen

Med romanläsningen kan du med fördel följa dessa tre steg:

1 Eleverna ska läsa ett kapitel i taget.

2 Efter uppläsningen ska alla elever bidra till klassens gemensamma digitala anslagstavla.

Du kan be eleverna att prata med en vän om vad de tycker om texten innan de skriver.

3 Gå igenom anslagstavlan med klassen och uppmärksamma allas bidrag.

Prata till exempel om huruvida det finns något som alla har lagt märke till eller tänkt på, eller något som bara vissa har lagt märke till eller tänkt på.

Du kan avbryta läsprocessen efter de kapitel som är särskilt viktiga och be eleverna lösa uppgifter som gör att de kan tolka kreativt.

T.ex. rita...

Spela upp nyckelscener som drama...

eller skriva egna textelement som kan komplettera handlingen i romanen.

Efter att ni har läst hela romanen kan din gemensamma anslagstavla användas som gemensamt material för analysarbete, till exempel arbete med:

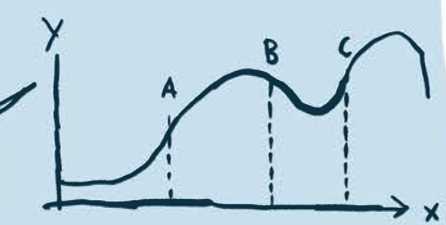

Karaktärsegenskaper...

Miljöbeskrivning...

Komposition...

Eller andra aspekter av boken som du har fokuserat på i klassen.

DJUPLÄSNING – LÄSNING FÖR ATT KOMMA TILL BOTTEN MED TEXTEN

Särskilt för skönlitterär läsning, men kan även anpassas för läsning av ämnestexter. Lågstadiet, mellanstadiet, högstadiet.

Digitala texter bjuder i kraft av sitt format in till en hoppande och ofokuserad läsning. Detta gör det svårt att läsa digitala texter på djupet och nära.

Att läsa på djupet eller på nära håll handlar om att avtäcka de djupare lagren i texten. Man måste till exempel kunna tolka en skönlitterär text: Vad betyder egentligen det som författaren har skrivit? Hur ska man förstå det centrala innehållet i texten?

Endast ett fåtal elever kan läsa på djupet på egen hand. De flesta behöver lärarens stöd och att se läraren visa vad man gör i det här arbetet, även om de är tekniskt duktiga läsare.

Aktiviteten stöder elevernas fördjupade läsning eller närläsning genom att de får läsa tillsammans med läraren i klassen som en tydlig vägledning i tolkningen av texten.

Kan även användas för analoga texter.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Förberedelse

- 1 Fundera över vad eleverna behöver veta om textens sammanhang innan de själva måste läsa.

Innan du börjar läsa

- 2 Sätt eleverna i ett sammanhang. Hur såg situationen ut när texten skapades, och vilka problem hade man på den tiden?

Visa bilder och förklara svåra ord och begrepp.

Under läsningen

- 3 Visa texten på den stora skärmen.

- 4 Läs texten högt för eleverna. Eleverna kan följa med på sin egen skärm när ni har provat proceduren några gånger.

Stanna upp vid viktiga punkter i texten under läsningen och ställ frågor till eleverna som får dem att reflektera över meningen.

Fråga till och förtydliga metaforer och svåra uttryck i texten.

- 5 Dra nytta av den stora skärmen medan du läser högt. Stryk till exempel under viktiga ord direkt i texten.

Efter läsningen

- 1 Lad eleverne opsummere tekstens indhold skriftligt eller mundtligt.

Låt eleverna sammanfatta innehållet i texten skriftligt eller muntligt. Ge dem till exempel några bra reflektionsfrågor som tar upp de frågor som ni har diskuterat under läsningen. Låt dem prata med en vän innan de skriver.

På så sätt får de möjlighet att formulera sina egna tolkningar utifrån det gemensamma förarbetet i klassen.

BILDPROMENAD - SAMTAL OM EN DIGITAL BILD

Alla ämnen – lågstadiet

Aktiviteten drar nytta av det faktum att vi i undervisningen med internet, projektorer och storbildsskärmar har fått enkel tillgång till en stor mängd bilder.

Med aktiviteten lär sig eleverna att titta på bilder och tömma dem på mening. Det är det första steget mot att lära sig läsa bilder. De måste lära sig att bilder berättar historier, förklarar och beskriver. Genom bildbeskrivningen ska de lära sig att sätta ord på det de ser, tror, känner och tänker. Det gemensamma samtalet leder till att klassen tillsammans upptäcker och utvecklar bildens innehåll. Genom att samtala i klassgemenskapen utvidgar eleverna också sitt ordförråd.

Lärlarledda samtal kring bilden som visas på storbildsskärmen, där eleverna tillsammans med läraren "vandrar" runt i bilden och upptäcker den tillsammans. Samtalet om bilden kan få eleverna att fundera, undra och spekulera utifrån sina egna erfarenheter.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Förberedelse

- 1 Du har valt en lämplig bild för samtalet.

Det ska vara en bild med ett rikt och spännande innehåll som tilltalar eleverna i din klass.

Det är också bra om bilden passar till ett ämne du arbetar med i klassen.

- 2 Fundera på och förbered de frågor som kommer att vara relevanta att ställa till eleverna under bildsamtalet.

I undervisningen

- 1 Visa bilden på en gemensam storbildsskärm redan innan eleverna kommer in i klassrummet.

Bilden drar till sig elevernas uppmärksamhet eftersom de kan se den när de kommer in i klassrummet.

Detta väcker elevernas tankar och samtal om bilden innan lektionen börjar.

- 2 Börja med en samtalsrunda, en så kallad bildpromenad, där eleverna turas om att berätta vad de ser på bilden.

- 3 Ställ sedan frågor till eleverna med utgångspunkt från bilden, t.ex.:

Kan du höra något?

Luktar något?

Vad kan du inte se på bilden?

Vad känner/tänker du när du tittar på bilden?

- 4 Mellan varje fråga är det en runda av samtal, en bildpromenad, bland eleverna.

HERMAN DITTE.

GEMENSAM LÄSNING OCH MODELLERING AV TEXTGENRE PÅ STORSKÄRM

Framför allt svenska, men även andra ämnen med textgenrer som är typiska för ämnet – mellanstadiet och högstadiet

I aktiviteten används den stora skärmen och det digitala textformatet för att låta eleverna lära sig hur en utvald textgenre är uppbyggd genom modellering på den stora skärmen. I högstadiet kan du fokusera på nyhetsartiklar, som ofta har en väldigt fast struktur.

Kan även användas för analoga texter.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Förberedelse

Välj ett lämpligt exempel på den textgenre du arbetar med, gärna en text där de typiska genredragen är tydliga. Nyhetsartiklar har ofta en väldigt fast struktur.

Läs texten noggrant och notera de textfunktioner som du vill lyfta fram för eleverna.

I undervisningen

1 Visa den utvalda nyhetsartikeln på den stora skärmen.

2 Undersök tillsammans med eleverna vad nyhetstexten består av: textelement, bilder, annat.

3 Titta på bilden/bilderna och bildtexten till artikeln och diskutera med eleverna vad artikeln kan handla om.

4 Titta sedan på rubriken och prata om vilka ledtrådar den ger om innehållet i artikeln.

5 Läs sedan ingressen tillsammans och förklara att den ger en sammanfattning av vad artikeln handlar om.

6 Slutligen läser du som lärar brödtexten högt.

Peka på orden under läsningen (mellannivå). Stanna vid svåra ord eller fraser och förklara dem.

Markera också de olika delarna av artikeln på skärmen: rubrik, ingress, brödtext, foto, fotografens namn, bildtext och journalistens byline.

På så sätt visualiserar du för eleverna hur denna textgenre är uppbyggd.

7 Prata med eleverna om huruvida artikeln handlade om vad de först tänkte när de tittade på bilderna och rubriken.

HERMÄN DITTE.

SAMARBETE MED OLIKA ROLLER

Alla ämnen. Mellanstadiet, högstadiet

Många elever tycker att det är svårt att klara av och hantera arbetet med olika texter och uppgifter. Detta gäller särskilt när texterna och uppgifterna ska läsas och lösas på skärmen. När eleverna måste arbeta självständigt i grupper kan denna samsarbetsstruktur, där alla elever ges särskilda roller, hjälpa dem. Eleverna måste lära sig att det finns olika uppgifter som måste lösas när man arbetar tillsammans, och att de med fördel kan respektera varandras roller i arbetet mot ett gemensamt resultat.

Aktiviteten använder stödjande rollkort för att hjälpa eleverna att strukturera grupparbete i samband med uppgiftslösning. Rollkortet stöder eleverna i att utföra de olika funktioner som samsarbete kring uppgifterna kräver.

Kan även användas för analoga texter.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Förberedelse

Rollkort - eller rolläsning - används i olika läromedel och kan se lite olika ut.

Du kan anpassa dem om du behöver. Du kan också göra din egen från grunden.

Det är viktigt att du ger konkreta exempel på vad rollerna innebär.

I undervisningen

Innan eleverna kan använda rollkortet måste de introduceras grundligt för dem.

Börja därför med en tydlig och systematisk genomgång av de fyra rollkortet så att eleverna förstår deras syfte och användningsområde.

De fyra rollerna är:

1 Läsaren - läser text och uppgift högt.

2 Frågeställaren - hittar svåra ord och passager och växlar till ett samtal i gruppen om mening.

3 Den som svarar - återberättar och plockar upp och ser till att gruppen formulerar ett korrekt svar som alla är överens om och skriver ner det.

4 Den som kontrollerar - håller koll på tiden och ser till att allt arbete blir gjort.

GEMENSAMT FOKUS PÅ ÄMNESORD MED SPRÅKBAROMETERN

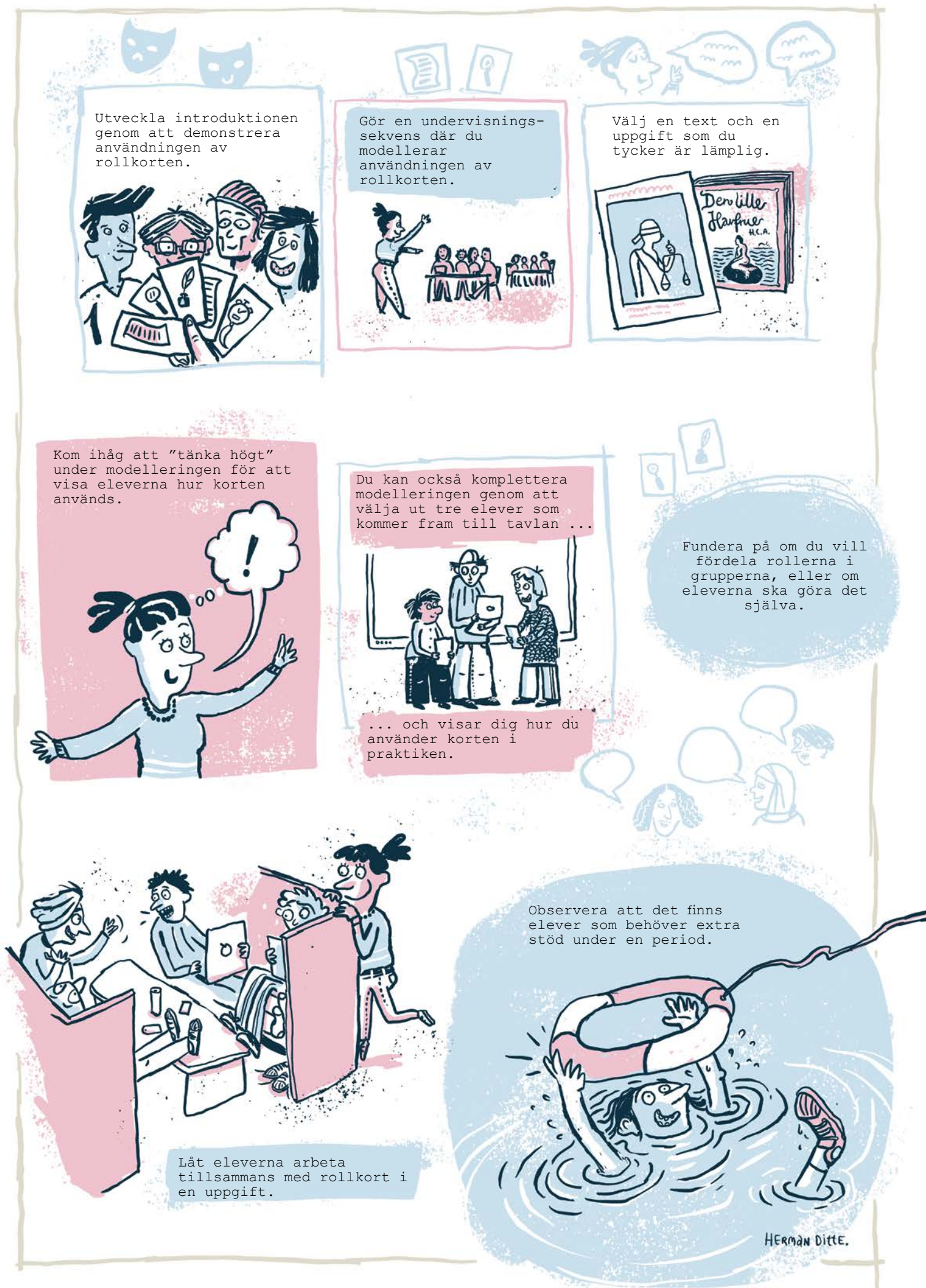

Mellanstadiet, högstadiet. Utvecklad för naturvetenskap, men kan användas i alla ämnen där ämnestexter läses

När man läser digitala texter kan det vara en särskilt stor utmaning att inta en aktiv läsattityd och läsa med uppmärksamhet och fokus. Detta arbetssätt hjälper eleverna att inta ett aktivt läsförhållningssätt inför läsning av en digital ämnestext och stärker på så sätt läsförståelsen. Det gör du genom att lära eleverna att vara uppmärksamma på textens viktiga ämnesord och enskilda delar innan de läser.

Idén ger en femstegsmetod för hur man förbereder eleverna för att läsa en ämnestext och därmed stärker deras förståelse av texten. Tillsammans med eleverna ska du ta fram en språkbarometer med förklaringar till ord som du kan ha synliga i klassen medan ni arbetar.

Kan även användas för analoga texter.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Inför lektionen har du som lärare valt ut vilka delar av ämnestexten som är viktigast i förhållande till det ämnesrelaterade innehållet.

I lektionen går du igenom följande fem steg med eleverna, med fokus på de valda avsnitten i texten:

- 1 Titta på texten och särskilt bilderna i texten tillsammans med eleverna.

Prata med eleverna om:

Vad kan vi se? Vad kan vi förvänta oss att texten ska handla om? etc.

Försök som lärare att se på texten med "elevögon": Var finns svårigheterna och fallgroparna?

- 2 Beskriv kortfattat vad texten består av.

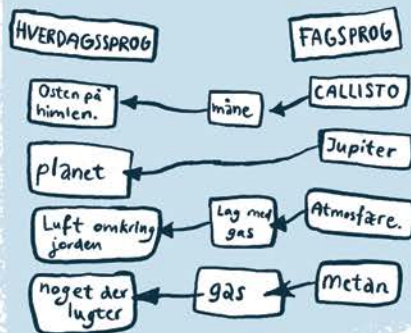
Det stöder elevernas förståelse och hjälper dem när de själva ska läsa texten.

- 3 Läs texten högt för eleverna med detta "lyssnande syfte":

vilka ord är svåra att förstå när texten läses högt?

- 4 Nu ska eleverna skriva in de ord de tyckte var svåra på språkbarometern (se illustration av den språkbarometer som används inom fysik/kemi).

Samtala i klassen om vad orden betyder. Du skriver ner orden tillsammans med förklaringar till deras betydelse på barometern.

Jupiter:

- Er en enorm kugle af gas med en fast kerne i midten.
- volumen svarer til ca. 1300 jordkloder.

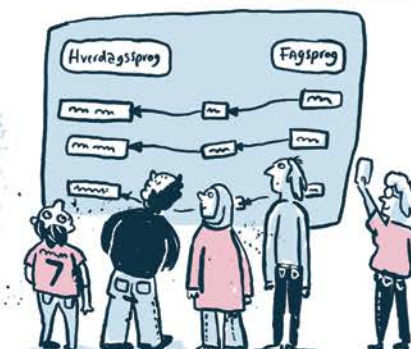
KILDE: vildmedrummet.dk

Det är viktigt att du kompletterar med de viktigaste ämnesorden från texten som eleverna inte nämner själva.

- 5 Låt nu eleverna läsa texten själva.

HERMAN DITTE.

Tänk på att din språkbarometer ska vara synlig i klassen under hela kursen.

15

LÄSA ANIMATIONER - STANNA UPP OCH FÖRSTÅ!

Alla ämnen, men särskilt naturvetenskap, samhällskunskap och historia, särskilt mellanstadiet och högstadiet

Aktiviteten lär eleverna att för att se och förstå en animation i en faktatext så krävs uppmärksamhet och övervakning av sin egen förståelse.

Animationer som förklarar fakta i ämnen används i stor utsträckning och är lättillgängliga, både i många digitala läromedel, på YouTube och i andra onlineresurser. Ofta innehåller sådana animationer ganska komplicerat ämnesinnehåll, och ofta varar de några sekunder eller minuter. Att bara titta igenom dem kommer därför bara att ge eleverna ett begränsat lärande i ämnet. De behöver läsa dem med fokus och uppmärksamhet, och du som lärare kan hjälpa dem att lära sig det med detta enkla upplägg.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Förberedelse

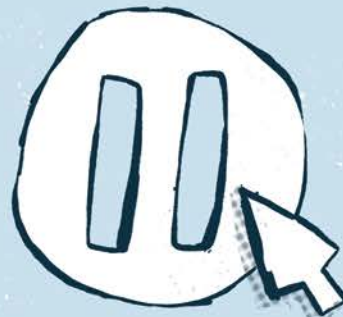
1 Titta noga igenom animationen och anteckna när något nytt händer.

T.ex. presentation av nytt innehåll eller en ny del av en förklaring.

Anteckna också om det förekommer särskilt svårt innehåll, ämnesord eller liknande.

På alla dessa platser kan det vara relevant att inkludera ett stopp.

2 När du har bestämt dig för var i animationen du vill göra stopp förbereder du 1-2 frågor till eleverna för varje stopp.

En fråga kan till exempel vara att be en elev förklara vad hen just har sett...

... och sedan låta de andra eleverna kommentera förklaringen och komplettera den om det behövs.

3 Om animationen är länkad till en ämnestext är det också viktigt att notera om animationen innehåller information som avviker från eller kompletterar ämnestexten.

Du kan också fråga om detta kompletterande eller avvikande innehåll under animation.

Under visningen av animationen

4 Innan du börjar visa animationen, förklara för eleverna att du kommer att lägga in stopp längs vägen där de kommer att försöka förklara vad de har sett.

5 Animationen visas med mellanliggande stopp med frågor och diskussion mellan eleverna i klassen.

6 Efter den första visningen med tillagda stopp låter du eleverna se animationen igen i sin helhet utan att stanna.

På så sätt får de upplevelsen av att titta på animationen med full förståelse.

Upprepad visning är mest lämpligt för korta animationer.

TANKEKARTA FÖR DJUPLÄSNING AV DIGITAL FAKTATEXT I ETT ÄMNE

Alla ämnen, särskilt högstadiet. Exemplet är från naturvetenskap/biologi

En aktiv läsinställning är avgörande för att uppnå en god läsförståelse. För många elever är det särskilt svårt att inta en aktiv läsinställning när de läser digitala texter. Genom att ge dem en mall för tankekarter att anteckna i medan de läser kan läraren hjälpa eleverna att ha aktiv inställning när de läser digitala texter.

Tankekartan stöder elevernas läsning av en digital faktatext i ett ämne genom att:

1. identifiera centrala innehållselement i texten
2. använda skrivandet som ett verktyg för att stödja förståelsen
3. skapa en visuell översikt över texten.

Kan även användas för analoga texter.

Idén om en tankekarta som stöder läsning kommer från den danska läraren Christina Frausing Binau, som också har utarbetat det specifika exemplet, som hon vänligen har gett oss tillåtelse att ta med i idékatalogen.

VAD GÖR DU SOM LÄRARE?

Tankekartan kräver ett visst mått av förberedelse av dig som lärare, och därför är den mest lämplig att använda för svåra texter som också är centrala i ämnet, t.ex. för att de innehåller viktigt ämnesinnehåll.

När du skapar tankekartan kan du följa dessa fem steg:

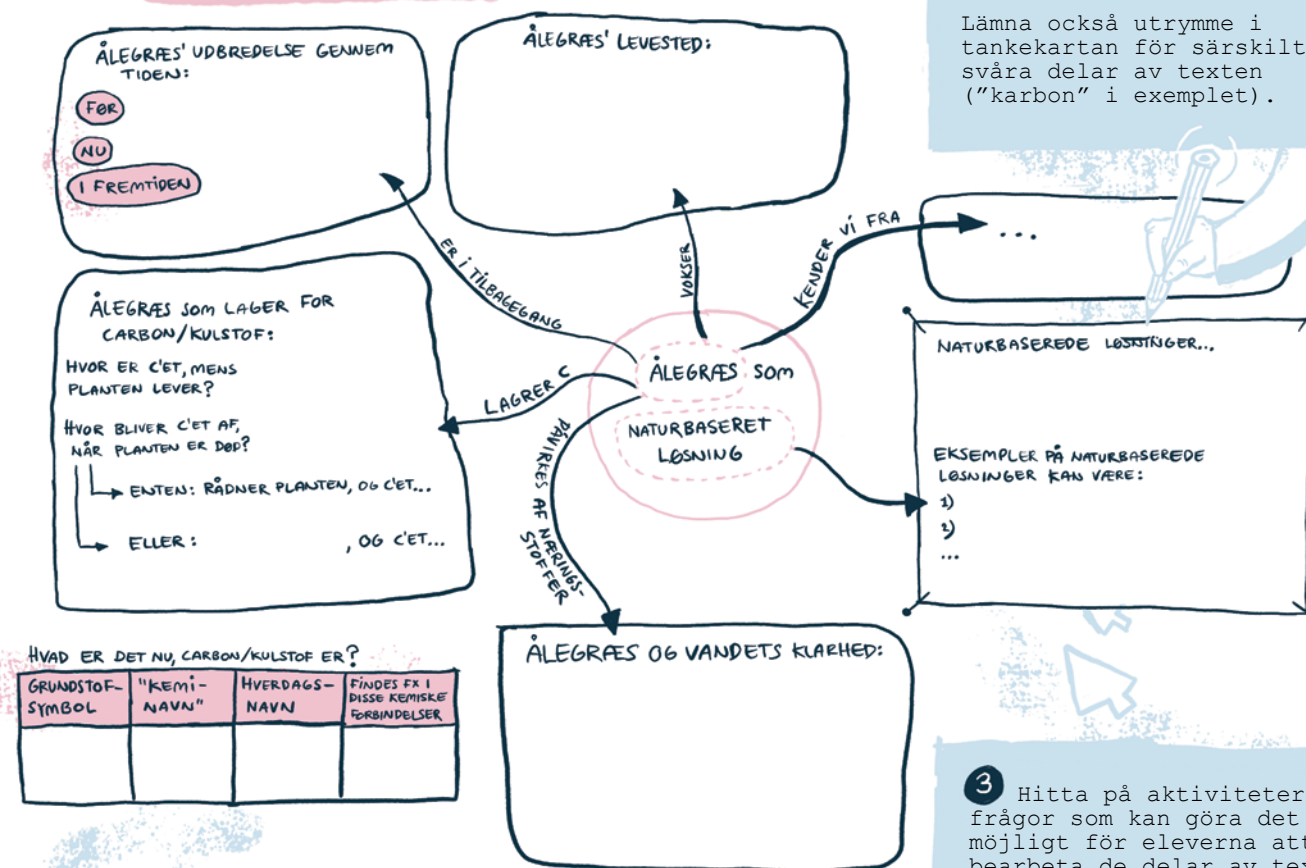

- 1 Läs texten noga och lägg märke till var i texten det centrala innehållet finns och vad som kommer att vara särskilt svårt för eleverna att förstå. Läs texten "med elevögon".

- 2 Rita nu en skiss för en tankekarta, där det centrala ämnet ligger i mitten och där de enskilda innehållsdelarna är "grenarna" i tankekartan.

Lämna också utrymme i tankekartan för särskilt svåra delar av texten ("karbon" i exemplet).

STRUKTURERET MINDMAP TIL FAKTEKSTEN "ÅLEGRÆS SOM NATURBASERET LØSNING"

- 5 Planera slutligen för hur tankekartan ska användas i undervisningen.

Det finns många alternativ här, och det beror bland annat på hur bekanta dina elever är med att använda tankekartan.

- 3 Hitta på aktiviteter och frågor som kan göra det möjligt för eleverna att bearbeta de delar av texten som tankekartan fokuserar på.

Här ska eleverna använda sig av skrift (se exemplet).

- 4 Nu kan du rita om tankekartan och sedan kopiera den.

HERMAN DITTE.

LITTERATURLISTA

Bremholm, J. (2015). *Læseguide - hvad, hvorfor og hvordan? indføring i læseguide som didaktisk redskab til at støtte og udvikle elevers faglige læsning*. Nationalt Videncenter for Læsning. <https://videnomlaesning.dk/media/5123/laeseguidehaefte.pdf>

Bruggink, M., Swart, N., Van der Lee, A., & Segers, E. (2022). *Putting PIRLS to use in classrooms across the globe. Evidence-based contributions for teaching reading comprehension in a multilingual context*. Springer.

Bundsgaard, J., Bindslev, S. G., Caeli, E. N., Grønhøj, E. O., & Rasmussen, E. (2024). *Danske elevers teknologiforståelse og skærmbrug: Resultater fra ICILS-undersøgelsen 2023*. Aarhus Universitetsforlag. <https://doi.org/10.2307/jj.22361577>

Carlsen, D., & Hansen, J. J. (2015). *Digital læsedidaktik*. Akademisk Forlag.

Delgado, P., Vargas, C., Ackerman, R., & Salmerón, L. (2018). Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension. *Educational Research Review*, 25, 23-38.

Gibbons, P. (2016). *Styrk sproget, Styrk læringen*. Forlaget Samfundslitteratur.

Körling, A.-M. (2017). *Textsamtal & bildpromenader*. Lärarförlaget.

Ogle, D. (1986): K-W-L: A teaching model that develops active reading of expository text. *Reading Teacher*, 39, 564-570

Netressourcer

Lärportalen. *Kritisk användning av nätet*. Skolverket. <https://larportalen.skolverket.se/moduler/M200>

Nationalt Videncenter for Læsning. Vidensunivers: Læsning på digitale enheder. <https://videnomlaesning.dk/viden-og-vaerktoej/vidensunivers/vidensunivers-laesning-paa-digitale-enheder/>

Nationalt Videncenter for Læsning. Inspirationsmateriale til arbejdet med teknologibaserede læsestrategier. https://videnomlaesning.dk/media/5128/arb-m-tekno-laesestrategier_vejl.pdf

Språkløyper. Leseudfordring: å lese multiple tekster. Lesesenteret. <https://sprakloyper.uis.no/barnetrinn/mellomtrinn/nasjonale-prover-i-lesing-mellomtrinnet>

Språkløyper. Lesing av ulike kjelder om same tema. Lesesenteret. <https://sprakloyper.uis.no/fagovergripende-lesing-og-skriving/lesing-av-ulike-kjelder-om-same-tema>

<https://videnomlaesning.dk/>
info@videnomlaesning.dk

NATIONALT VIDENCENTER FOR LÆSNING

Nationalt Videncenter for Læsning
Humletorvet 3
1799 København V